

ב. המחבר כקורא: פייר מנארד ובורחס

בפרק הקודם תארתי בקצרה את קורות חייו של בורחס . בורחס היה איש צנוע וביישן , שהפך לדמות ציבורית ידועה , מוקף חיבה רבה מצד חבריו , והוקרה וכיבודים לרוב מצד העולם האינטלקטואלי כולו. הזכרתי, כמובן, את היותו סופר פורה, שכתב מסות, שירים, וסיפורים רבים, לא רק לבדו אלא גם בדרך של שיתוף פעולה עם חברים . אך מעל כל אלה , ראה בורחס את עצמו , בראש וראשונה , קורא נלהב , שסקרנותו לא יודעת שובע . "לעיתים אני חושב — כתב פעם בורחס— שקוראים מוכשרים הם עופות נסתרים ונדירים יותר מאשר כותבים מוכשרים הקריאה היא מבחינתי פעולה מאוחרת לפעולת הכתיבה : כנועה יותר , מתורבתת יותר , אינטלקטואלית יותר." בורחס אפילו הביע צער על קיומם של ספרים רבים כל כך , שטרם הצליח לקרוא אך רצה בכך. עדיף היה בעיניו המצב, אילו יכל לחזור ולקרוא פעם אחר פעם כמות מוגבלת ונתונה של אותם ספרי עצמם , כדי לתרגל את כשרונו ואת יכולתו כקורא . על אף שסבל שנים רבות מקשיי ראייה , לא פסק לרגע מלקרוא , ומאוחר יותר , בשנותיו הארוכות כעיוור מוחלט , דאג תמיד שימשיכו לקרוא לו ספרים ללא הרף.

רצונו של בורחס לקריאה חוזרת של מספר מוגבל של ספרים השתלבה עם התיחסותו המקבילה לספריו שלו : בורחס נהג לומר שאת מה שכתב אי-פעם לא חזר וקרא עוד בהמשך . קשה לדעת אם כך באמת היה, מה גם שבידינו יש לעיתים מספר גרסאות לכמה מסיפוריו, אך האמת היא שהחזרה המתמדת על נושאים ורעיונות זהים או לפחות דומים ברבים מכתביו , לאורך שנות כתיבה כה ארוכות, מעידה על כך שאולי דיבר אמת שאשר התבטא ברוח זו.

אבל לא רק את עצמו ראה בורחס קודם כל קורא ורק לאחר מכן מחבר : בורחס פיתח בכתביו את הרעיון שבספרות בכלל, תפקידו של הקורא משמעותי הרבה יותר מזה של המחבר. את הרעיון הזה הוא ביטא בחדות אופיינית במאמר שנכתב בשנות השישים, שמאז ועד היום צוטט לעיפה :

הספרות בכללותה— היא בלתי נדלית מהסיבה הפשוטה שאפילו ספר יחיד איננו כזה . ספר איננו יישות מבודדת : ספר הוא יחס, הוא ציר של אינספור יחסים. ספרות אחת נבדלת ממשניה, קודמת או מאוחרת יותר, לא כל כך בשל הטקסט עצמו, אלא בשל האופן שבו היא נקראת : אילו ניתן לי היום לקרוא עמוד מספר קיים כלשהו ... כפי שהוא ייקרא בשנת אלפיים, הרי שיכולתי לדעת איך תראה הספרות בכלל בשנת אלפיים.

הרעיון להדגיש את תפקידו הפעיל של הקורא כמעניק משמעות לטקסט היה עבור בורחס , כמו רוב הרעיונות שהעסיקו אותו , נושא יפה ומעניין כמוטיב ספרותי , יותר מאשר תורה מטפיזית או פרשנית שהוא האמין בה באמת ובתמים . במרוצת השנים , מבקרי ספרות ותרבות בולטים בני תקופתנו פיתחו תורות ביקורת שבהן התפקיד הפעיל של הקורא הפך לאבן יסוד . אנשים כמו אומברטו אקו (Umberto Eco) ומישל פוקו (Michel Foucault), אשר הלכו בדרך הזאת— כל אחד על פי שיטתו,— העריכו את הפוטנציאל הטמון ברעיונותיו של בורחס (הן ברעיון הזה והן ברעיונות

אחרים) וקבלו ממנו השראה ישירה ומשמעותית. אלא שבורחס, כדרכו, השתעשע אולי קודם כל במשמעות האסתטית הגלומה ברעיון עצמו, יותר מאשר האמין באמיתותו או באפשרות הממשית להשתמש בו ככלי מרכזי להבנת התרבות. חשוב להדגיש: אינני טוען שבורחס האמין בכך, או שלא האמין. הנקודה היא שעצם עיסוקו ברעיון הדרך קודם כל על ידי יופיו הפנימי ורק לאחר מכן, אם בכלל, הוא הדרך על ידי אמונתו באמיתותו או באי-נכונותו של הרעיון.

בורחס לא טען, וגם זאת על פי דרכו, —למקוריות ברעיון הזה. הוא הזכיר למשל משורר ארגנטינאי בשם אלברטו גירי (Girri), כמי שממנו שמע בפעם הראשונה את הרעיון שכל שיר מחפש את קוראו, מוצא את קוראו, ולמעשה יוצר את קוראו. ייתכן שגם על הקבלה היהודית, אשר עניינה אותו באופן מיוחד (ועל כך עוד נדבר באחד הפרקים הבאים), ניתן להצביע כאחד ממקורותיו בעניין הזה. לא מתוך אמונה ביסודות המיסטיים של הקבלה, אלא מתוך היופי שהוא מצא ברעיון, בורחס נהג להזכיר שעל פי הקבלה כל פסוק במקרא נכתב מתוך התייחסות ישירה אל כל אחד מקוראיו האפשריים, בהווה וגם בכל הדורות העתידיים לבוא.

ובכן, הדרך הטבעית שעמדה בפני בורחס כדי לבחון את המשמעות האסתטית של רעיון קדימות הקורא על פני המחבר הייתה, כמובן, כתיבת סיפור המבוסס על הרעיון עצמו. ואמנם כך היה, והרעיון שימש בסיס לעוד אחד מסיפוריו הידועים ביותר: "פייר מנארד, מחבר הדון קיחוטה".

הסיפור על פייר מנארד הוא למעשה מן דו "שבורחס מוסר לנו, אודות היצירה הספרותית של איזה מחבר צרפתי דמיוני. רשימת יצירותיו של מנארד, שבורחס מונה בתחילת הסיפור תוך תיאור קצר של כל פריט ופריט בה, כוללת רעיונות רבים שבורחס עצמו פיתח בהזדמנויות אחרות: חלקם בסיפורים שנכתבו לפני הסיפור הזה על פייר מנארד, וחלקם בסיפורים אשר בורחס פרסם מאוחר יותר, אבל אשר, ככל הנראה, את הרעיון המרכזי שלהם הגה בורחס בדמיונו כבר אז. אבל היצירה המשמעותית ביותר של מנארד, שעל אודותיה מספר לנו בורחס, לא מופיעה ברשימה שאיתה פותח בורחס את הדו "ח, ובורחס מעדיף להתייחס אליה בנפרד. מדובר ביצירה בלתי-גמורה ובמובן מסויים בלתי-סבירה: "מעשה של אי-שפיות", מכנה אותה בורחס, אם כי הוא מוסיף מיד שזאת אחת היצירות המשמעותיות ביותר שנכתבה בתקופתנו. ובכן, היצירה הזאת של מנארד מורכבת מחלקים אחדים מתוך ה"דון קיחוטה": פרק תשע ופרק שלושים ושמונה מתוך החלק הראשון, ופסוקים אחדים מתוך פרק עשרים ושניים, כך בורחס מדייק.

אל לו לקורא לחשוב, מזהיר אותנו בורחס, שאותו מנארד התכוון לכתוב "דון קיחוטה" חדש. זו משימה די קלה, כפי שבורחס מסביר: מנארד רצה לכתוב את הקיטוחה, בה"א הידיעה. מצד שני, ברור שהוא לא הסתפק בהעתקתו המכנית והישירה של ספרו של סרוואנטס. לא ולא! משימתו המופלאה של פייר מנארד היתה להוציא אל מתחת לידי עמודים שיתאימו מילה במילה, ושורה בשורה, לאלה של סרוואנטס. יתרה מזאת, מנארד התעקש שלא להשאיר זכר על הדרך שבה הגשים את משימתו הקשה, ומשום כך, כל הטיטות והעדויות על שלבי הביניים בהכנת הספר נעלמו ואינן.

הטקטיקה שאיתה חשב תחילה מנארד להתמודד עם המשימה הייתה פשוטה יחסית: ללמוד את הספרות על בוריה, לאמץ מחדש את הדת הקטולית, ולשכוח את ההיסטוריה האירופית שבין 1602 ל-1918. במילה אחת: להפוך בעצמו למיגל דה סרוואנטס. אלא שהדרך הזו נזנחה בסופו של דבר, בשל היותה גם פשוטה, גם בלתי אפשרית וגם, החשוב מכל, בשל היותה בלתי-מעניינת. לא

חוכמה להיות סרוואנטס , מסביר לנו בורחס , ולהגיע לכתיבת הקיחותה . מה שמעניין באמת, זה להיות פייר מנארד , סופר צרפתי בין תחילת המאה העשרים , ותוך כדי כך להגיע לכתיבת הקיחותה. זאת המשימה שמנארד לקח על עצמו בסיפור של בורחס.

משימתו של מנארד קשה בהרבה מזו של סרוואנטס , גם זה ברור . הרי אצל סרוואנטס היה מקום בלתי-מוגבל לדמיון , לאקראי ולבלתי הכרחי . לא כך לגבי מנארד , שכתבתו מונחית מראש ע"י ההכרח לשחזר , מילה במילה מתוך דמיונו הספרותי ולא מתוך העתקה , את כל מה שבסרוואנטס הוא פרי הספונטניות.

בואו נחשוב ביחד עם בורחס על סוג הקשיים והדילמות שעמדו בפני אותו מנארד בעת הכתיבה המוזרה שלו . בפרק 38, למשל, ניצב דון קיחותה מול הצורך להכריע בשאלת העליונות של המילה הכתובה על פני כח הנשק . דון קיחותה של סרוואנטס הכריע לטובת האחרון : עבורו כח הנשק עולה על כח המילה כתובה . קל להסביר את הבחירה הזאת לאור עברו הצבאי המובהק של סרוואנטס האיש. אבל איך נסביר את העובדה שגם מנארד , איש רוח בכל נימי נפשו , יחזור וישים בפי הדון קיחותה שלו , תשובה זהה לזו של קודמו הספרדי ? בדרך טיפוסית, בורחס מציע כמה תשובות אפשריות לשאלה הזאת , ומייחס אותן למחברים שונים (חלקם דמויות היסטוריות אמיתיות , חלקם מחברים בדויים לחלוטין) אשר כביכול הביעו דע ות כאלה בהזדמנויות שונות : יש הרואים בבחירתו של מנארד , מדווח לנו בורחס , כניעה מופלאה וטיפוסית של המחבר לפסיכולוגיה של הדמות אותה הוא יצר . יש הטוענים שמנארד פשוט העתיק את הטקסט הקיים : זו כמובן תשובה אפשרית, אך בורחס חושב שהטוענים כך לא ניחנו ברגישות יתר כלפי הטקסט . אפשרות אחרת שבורחס מציע היא לראות בבחירתו של מנארד עדות להשפעה משמעותית מצד ניטשה , שכמובן לא יכל היה להשפיע על סרוואנטס בזמנו . ואפשרות אחרונה שבורחס מציע , ושבעצם מתאימה מאוד לדרכו הספרותית שלו : מנארד בוחר בעליונות הנשק על פני המילה הכתובה מתוך נטייה תו להבין באמצאות הכתיבה את המשמעות של רעיונות שהוא בעצמו לא האמין בהם.

בורחס גם מסביר לנו את ההבדלים בן שני הטקסטים :

הטקסטים של סרוואנטס ושל מנארד— זהים ברמה המילולית, אך השני מבין השניים הוא עשיר מן הראשון אינסוף מונים . (מתנגדיו יגידו שהוא דו- משמעי יותר , אבל דו-משמעות היא הלא צורה של עושר).

גם ברמת הסגנון בורחס מותח קו הפרדה ברור בין שני הטקסטים שמילותיהם זהות : "הסגנון של מנארד, המפגין נטיה ברורה לארכאיזם (ככלות הכל הוא בן ארץ אחרת) מפגין סימנים של התגנדרות. לא כך לגבי מבשרו, אשר שולט בחוצפה מסויימת בספרדית השוטפת של תקופתו."

במקומות רבים ביצירתו , בורחס מדבר על ארעיותן של כל השיטות הפילוסופיות שיצר אי- פעם האדם, גם הידועות שבינהן . במרוצת השנים שיטות אלה הופכות ללא יותר מאשר עוד פרק אחד , אם לא למטה מזה , בדברי הימים של המחשבה האנושית . בסיפורו על פייר מנארד בורחס משתמש במחבר הדמיוני ובכתיבתו כדי לטעון משהו דומה על יצירות המופת של הספרות. מנארד, כך מספר לנו בורחס, הקדים את הגורל המר הצפוי לכל מאמץ אנושי ליצור יצירה בת אלמוות : הוא לא היה

מוכן לחכות עד אשר הקלח יאבד על יצירתו, ומשום כן לקח על עצמו משימה קשה ביותר שלמפרע הוא היה מודע לחוסר תוחלתה. על כן, בורחס סיכם את ערך יצירתו של מנארד במילים הבאות:

מנארד (אולי שלא מרצון) העשיר את אומנות הקריאה, שהיא אומנות פרימיטיבית אשר הזמן עמד בה מלכת, על ידי החדרת טכניקה חדשנית: הטכניקה של האנאכרוניזם המכוון ושל ייחוס המקורות המוטעה. זוהי טכניקה שניתנת לשימוש אינסופי ... ושמעמיסה הרפתקאות לרוב על גבי קריאת הספרים השלווים ביותר.

על טכניקה החשובה הזאת (האנאכרוניזם המכוון וייחוס המקורות המוטעה), שבורחס מייחס כאן, כביכול, למנארד, עוד נשוב ונדבר הרבה בהמשך.

הסיפור על פייר מנארד מהווה נקודת מוצא מאירת-עניים לכל מי שמבקש להבין את יצירתו של בורחס, ולא רק בשל עיסוקו בבעיית המחבר כקורא והקורא כמחבר. כפי שכבר רמזתי, הנושאים שבורחס עוסק בהם חוזרים ועולים בזוויות שונות וחדשות בסיפורים ובמאמרים שונים, וכך קורה גם בסיפור הזה.

הקשר המורכב בין קורא ומחבר מופיע בסיפור על פייר מנארד בשילוב עם עוד אחד מנושאי האובססביים של בורחס: בורחס המסתכל ובוחר מבחוץ את בורחס עצמו. כפי שהוא תיאר זאת במקום אחר:

לשני, לבורחס, קורים כל הדברים. ... אני חי, אני נותן לחיים לעבור עלי, כדי שבורחס יוכל לטוות את הספרות שלו, והספרות שלו היא שמצדיקה את קיומי. לא קשה לי להודות שהוא הצליח לחבר כמה עמודים בעלי-ערך, אך אין בכוחם של עמודים אלה להושיעני, אולי משום שמה שטוב בהם לא שייך עוד לאיש, אפילו לא לשני, לבורחס, אלא ללשון ולמסורת.

המצאת פייר מנארד מאפשרת לבורחס לחשוב בקול רם, בין היתר, על משמעות יצירתו שלו ועל עיסוקו כקורא וכמחבר. רשימת יצירותיו של מנארד מכילה, כאמור, רק רעיונות שבורחס כתב או התכוון אי-פעם לכתוב, וזו גם המשמעות של הדון קיחוטה של מנארד בכלל: בורחס העריץ את היצירה הזאת וראה את עצמו כותב אותה מחדש בכל עת כשקרא אותה. על אף שמילות הטקסט נותרו, כמובן, זהות לאלה שסרוואנטס כתב, הקריאה, שאיננה אלא כתיבה מחדש, השתנתה ללא הכר.

הקריאה בדון קיחוטה העמידה בפני בורחס שאלות רבות. למשל: איך זה שהוא הזדהה הזדהות כה עמוקה עם מעשיו ועם העדפותיו של דון קיטוחה ושל סרוואנטס, אם חייו שלו היו כה שונות מחייהם? איך זה שאינטלקטואל כמוהו, אשר לעולם לא עסק בדבר מלבד ספרים, הרגיש משיכה כה עזה למעשי הגבורה של האבירים בסיפורי העבר, של אבות-אבותיו הקצינים שנלחמו במלחמות ארגנטינה, ושל הנוכלים שאכלסו את רחובותיה של פרברי בואנוס איירס? את זאת מנסה בורחס להסביר לעצמו, כשהוא מתאר לנו את ההסברים השונים על אודות עבודתו של מנארד. וכמובן

שלא ההסבר הנכון לשאלה , כביכול, הוא זה שמעניין את בורחס , אלא ההסבר היפה , ההסבר המפתיע. כך יוצא , שבורחס השכלתן , המחבר הקר והמנוכר , שבוי באופן מוחלט בידי היופי וההשראה, במקום להישלט על ידי השכל הישר ולשלוט בגיבורי סיפוריו. ומי כבורחס עצמו היה ער למתח הזה שביסוד יצירתו? ב-1970, במבט רטרוספקטיבי על כתיבתו רבת השנים , הוא תיאר את המתח הזה תוך התייחסות למחברים אחרים, וכתב את הדברים הבאים :

העיסוק בכתיבה הוא דבר מסתורי . דעותינו הן בנות-חלוף, ואם יש בהן ערך כלשהו , הרי שההסבר לכך נמצא בתזה של אפלטון על המוזות , ולא בתזיה של פו (Poe), אשר טען, או לפחות העמיד פנים שהוא טוען , שכתובת שיר הינה פעולה של השכל . איני יכול להפסיק להתפעל על כך שהקלאסיקונים דגלו בתזה רומנטית , ואילו המשורר הרומנטי דגל בתזה הקלאסית.

הסיפור על פייר מנארד מייצג נאמנה גם את סגנונו המוכר של בורחס . הקורא הבלתי מנוסה אינו יודע בתחילת הקריאה במה בדיוק דברים אמורים . בורחס מוסר את רשימת היצירות של מנארד בליווי כל הפרטים שמבקר ספרות מן השורה מוסר באופן רגיל על אודות יצירות אמיתיות : שם הספר, שנת פרסום, מקום הפרסום. הואיל ובסיפורים אחרים של בורחס מופיעות רשימות דומות לאלה, שמתארות יצירות של מחברים שאכן התקיימו במציאות, ויתר על כך, מכיוון שבסיפור הזה עצמו מוזכרים ללא הרף יצירות ומחברים אמיתיים ומוכרים אף הם , הרי שהמבוכה של הקורא עלולה להיות גדולה עוד יותר. נדרש נסיון מסויים בקריאת בורחס, כדי להתחיל להבין ולהפריד בין אלה לבין אלה , בין היסודות האמיתיים לבין הבדויים . אבל נדרש אולי עוד יותר נסיון בקריאת בורחס כדי להבין שבעצם אין כל חשיבות , מבחינת הרעיון המרכזי של הסיפורים השונים, לשאלה האם מדובר כאן בסופר או ברשימת יצירות אמיתיים או בדויים . אפשר לראות בבורחס את מי שאמון בהקפדה על אבחנתו המפורסמת של אריסטו בדבר ההבדל בין כתיבת היסטוריה לכתיבת שירה : הראשונה מחויבת **לסיפור שהיה**, בדיוק כפי שהוא היה, ואילו השנייה מספרת את ה**סיפור שיכול היה להיות** . זה האחרון, הסיפור שיכול היה להיות , הוא זה המעניין את בורחס והוא זה שאנו מוציאים בכל מקום ביצירתו.

אבל אני חייב כאן לסייג את דברי מיד ולומר שאם במובן מסויים לא כל כך חשוב לדעת בדיוק איזה פרטים בסיפוריו אמיתיים ואיזה בדויים , הרי שבו בזמן **כל** פרט ופרט חשוב ומקומו בסיפור מחושב היטב . בכתיבתו של בורחס מעטות הן הבחירות של שמות , מקומות, שנים, או יצירות מצוטטות, שהן בחירות מקריות. אמרתי למעלה, למשל, שמנארד כותב את פרקים תשע, ושלושים ושמונה, וכמה פסוקים מתוך פרק עשרים ושניים של הקיחותה . למה דווקא אלה? הקורא הסקרן ישמח לבדוק מה התוכן של אותם פרקים בדון קיחותה המקורי , ולגלות מדוע בחר בורחס דווקא בהם בסיפורו על פייר מנארד . פרק שלושים ושמונה , כפי שכבר ראינו , מעלה שאלה עקרונית שהעסיקה את בורחס כל ימי חייו : הסופר המזדהה עם דמויות אשר מהות חייהן שונה תכלית השינוי מחייו של הסופר . בפרק עשרים ושניים , פוגש דון קיחותה חבורה של אסירים המובלים בשרשראות אל הכלא . בפסוקים האחדים מתוך הפרק , המסוכן מתוך האסירים הללו מספר לדון

קיחותה שהוא כתב ספר ובו מתעד את קורות חייו . הספר, כמובן, עדיין לא גמור, והאסיר מספר שהוא שמח על כך ששוב נאסר, שכן במאסרו יהיה לו זמן בשפע כדי להמשיך במלאכת הכתיבה.

פרק תשע של דון קיחותה הוא המעניין ביותר מבחינת הסיפור על פייר מנארד . שם מתברר לנו שהדון קיחותה תורגם כולו לערבית ושסרוואנטס קונה את כתב היד הערבי בשוק של טולדו . הוא שוכר את שירותיו של מתורג מן ערבי אשר התגורר בביתו משך חודש וחצי כדי לסיים את עבודת התרגום. בדרך זו, לא ברור לקורא של הדון קיחותה המקורי, האם הפרקים הבאים לאחר פרשת קניית כתה היד בטולדו, ואשר יתבססו על המקור המפוקפק הזה, הם אמיתיים באותה מידה שהפרקים הראשונים היו, או שמא המעשים המסופרים בהמשך בדויים (ולמעשה: מה אמיתי ומה בדוי בדון קיחותה של סרוואנטס?). ובכן, סרוואנטס משתמש בפרק הזה בתחבולה שבורח מאמץ בחפץ לב, ואשר משמשת בסיס, בין היתר, לסיפור שלו על מנארד, דהיינו, הטלת ספק מלכתחילה באמיתות הסיפור כולו ובמקורותיו. וכך יוצא שהרמז של בורחס לגבי הפרקים שמנארד מנסה לכתוב מתוך הקיחותה אינו מקרי כלל וכלל.

נושא הקשר בין המחבר לקוראיו מטופל גם במקומות אחרים ביצירתו של בורחס, מעבר לסיפור על פייר מנארד. אחד הידועים מביניהם נושא את הכותרת: "קפקא ומבשריו". קפקא, כמו סרוואנטס, הוא אחד מאותם סופרים שאנו חוזרים ופוגשים בכתביו של בורחס לכל אורך הדרך. במאמרו על קפקא תוהה בורחס על משמעות היותו סופר אחד מבשר של סופר שני, ואיך אנחנו קוראים את המוקדם מביניהם כמבשר של המאוחר, רק לאחר מעשה. בורחס מתרכז כאן במבשריו של קפקא, והוא מזכיר דוגמאות מתוך יצירות פרי עטם של מחברים מתקופות שונות, שבדיעבד הוא קורא כמבשרים של המאוחר.

אחת הדוגמאות שבורחס מזכיר קשורה בפרדוקסים המפורסמים של זנון, נושא שמופיע אף הוא לעייפה בכתביו של בורחס. זנון הגה את הפרדוקסים שלו על מנת להצביע באופן חריף, בעזרת דמויותיהם של אכילס והחץ, על הבעייתיות שמאחורי מושג התנועה כפי שהוא הובן בזמנו. פרדוקס החץ, למשל, שולל את אפשרות התנועה בכלל, משום שעל פיו, על מנת שחץ יגיע ממקום A למקום B, הוא חייב לעבור קודם בנקודת אמצע הדרך ביניהם, וקודם לכן בחצי של החצי, וכן הלאה, עד אין סוף. הטיעון הזה מזכיר לבו רחס את עלילות סיפוריו של קפקא, בעוד שהגוף המתנועע, אכילס, והחץ, מזכירים לו את הדמויות הקפקאיות הטיפוסיות, שלעולם לא יגיעו אל מחוז חפצן, או לא יצליחו לעזוב את מקום מוצאן.

באופן דומה בורחס מביא רשימה של חיבורים ממקורות שונים ומתקופות שונות אשר בהם הוא מזהה רעיונות קפקאיים מובהקים. כל הדוגמאות הללו מביאות אותו לידי המסקנה הבאה:

אם אינני טועה — החיבורים הבלתי-אחידים שמניתי דומים לקפקא; אם אינני טועה הם אינם דומים זה לזה. עובדה אחרונה זו היא המשמעותית ביותר. בכל אחד מהטקסטים הללו נמצאת האידיאויסינקרטיה של קפקא, במידה זו או אחרת, אך אלמלא כתב קפקא את

סיפוריו לא היינו חשים בה, הווה אומר, היא לא היתה קיימת. השיר Fears and Scruples של רוברט בראונינג (Browning) מנבא את יצירתו של קפקא, אך קריאתנו את קפקא מחדדת ומסיטה באופן ניכר את קריאתנו את השיר. בראונינג לא היה קורא את השיר כפי שאנו קוראים אותו היום. בשפת הביקורת, המילה "מבשר" היא הכרחית, אך חובה עלינו לטהר אותה מכל משמעות המרמזת לפולמוס או ליריבות. העובדה היא שכל סופר יוצר את מבשריו. יצירתו משנה את תפישתנו את העבר, כשם שהיא תשנה את העתיד.

בכתביו של בורחס, אם כן, כפי ש הוא רמז כאן בדבריו על קפקא וקודם לכן בדבריו על יצירתו הדמיונית של פייר מנארד, הזמן אינו פועל בצורה לינארית. אנחנו קוראים באופן שונה יצירות ספרותיות בהתאם למטען התרבותי והספרותי שלנו, וכך העתיד משפיע על העבר וכל ספר קובע מי היו מבשריו. מסקנה זאת עשויה להישמע טריוויאלית או מיותרת בניסוחי הפשטני. אך סיפוריו של בורחס הם כמו שיר שדרכו ממצה המשורר את כל ההקשרים האפשריים שמעורר רעיון או מצב אנושי כלשהו, עמוק או טריוויאלי כאחד. בסיפוריו מבצע בורחס, בדרכו המיוחדת, את מה שהוא כינה בהקשר של מנארד "טכניקה חדשנית" באומנות הקריאה, אותה "אומנות פרימיטיבית אשר הזמן עמד בה מלכת". ניתן לראות את כתיבתו של בורחס במידה רבה כתמצית אותו חידוש מרענן שהוא יצר באומנות הקריאה, יותר מאשר תרומה לאומנות הכתיבה. וכפי שבורחס הסביר בסיפורו על פייר מנארד, האלמנטים המרכזיים של החידוש שהוא מבקש להנהיג באומנות הקריאה הם "האנאכרוניזם המכוון" ו"ייחוס המקורות המוטעה".

בבואנו לקרוא את בורחס, אם כן, נרגיש פעמים רבות על קרקע יותר מוצקה אם נתייחס לסיפוריו על פי הפרמטרים הללו, כלומר, אם נראה בכתביו קריאה מאירת עיניים (הן של טקסטים קיימים, והן של טקסטים שבורחס חשב שמן הראוי שיהיו קיימים, לכן וחשב אולי יום אחד לכתוב אותם), ושבבסיסה עומדים האנכרוניזם המכוון וייחוס המקורות המוטעה.

האמת היא שבורחס האיש היה קורא יותר דקדקן בפרטים היסטוריים ובייחוס המקורות הנכון מאשר בורחס המחבר /קורא. למעשה פייר מנארד מייצג מן אב-טיפוס של סוג הקורא /כותב שבורחס השתעשע בקיומו, ואותו ניסה אולי לחקות בכתבתו, בעוד שבורחס עצמו דמה יותר לדמות אחרת מסיפוריו, אותו פונס (Funes) בעל הזכרון המושלם, אשר, כדברי בורחס, הקתשה אפילו לחשוב בשל זכרונו המופלג. על הדמות של פונס ועל משמעותה ביצירתו של בורחס, עוד נדבר בפרק ח'.

אך בואו נשאר בשלב זה ביחסו של בורחס לכותבים ולקוראים השונים. לא כל סופר יכל לזכות, בעיני בורחס, ביחס שאליו זכה קפקא במאמר הנזכר לעיל, דהיינו, בקיום אל-זמני ובקריאה שאינה מושפעת מנסיבות הזמן והמקום, וכולה התיחסות לרעיונות הצרופים שבה. זכות זו שמורה, בעיני בורחס, ליצירות שהוא מכנה "קלאסיות".

שקספיר היה, ללא ספק, סופר שאת יצירתו בורחס החשיב מאוד, אך שבכל זאת לא עמד, מבחינתו, בשורה אחת עם קפקא. ומה ההבדל בין השניים? כשאנחנו קוראים את שקספיר, מסביר לנו בורחס בראיון (אחד מני רבים) שנערך עימו, צריך כל הזמן להתחשב בנסיבות למיניהן: שהוא כתב לקהל לא במיוחד נבחר, שמחזותיו היו צריכים לארוך חמש תמונות ופרק זמן מוקצב, וגם שהוא היה

צריך לצאת מתוך נקודות מוצא מקובלות בתקופה ואולי זרות לו במידת-מה. זה כמובן משפיע על יחסנו לטקסטים שלו : אנו, כקוראים, מוכנים להאמין באמיתותו של המלט, למשל, ואפילו ברוחו של המלט, במאמץ מסויים. אבל בחצר הדנית, אומר בורחס, ובתככים שעומדים במרכז המחזה, בזה אנחנו לא מוכנים להאמין אפילו כקוראים נאמנים של שקספיר. במילים אחרות : לגבי רוב הסופרים הטובים, לאחר שאנו מתחשבים בנסיבות ובהקשר ההיסטורי המתאים, אנחנו מוכנים לסלוח ולחיות עם חלק גדול מהסיפור. לא כך לגבי קפקא : לדעתו של בורחס, קפקא נקרא ללא צורך בהתחשבות בהקשר ההיסטורי, ובמנותק מנסיבות חייו.

קפקא כתב חלק ניכר מיצירתו בזמן מלחמת העולם הראשונה, כיהודי בן תרבות גרמנית שחי בבוהמיה ומת בברלין. יתר על כן, קפקא היה חבר קרוב מרבים מנציגי הזרם האקספרזיוניסטי הגרמני, הן סופרים והן ציירים. שתי העובדות הללו, תקופת המלחמה בה קפקא חי והשפעת האקספרזיוניסטים, שתי עובדות שלבטח עצבו את עולמו הפנימי, אינן נכרות בסיפוריו, לדעתו של בורחס, כשם ש פייר מנארד העלים כל זכר לטיוטות ולשלבי הביניים שהביאו לכתבתו את דון קיחוטה. זה מה שהופך את קפקא למה שבורחס מכנה "סופר קלאסי", אולי "הסופר הקלאסי הגדול של המאה שלנו". יצירתו של קפקא יכלה לדעתו של בורחס להיות מיוחסת לסופר בלתי ידוע, וככל שיחלוף הזמן לבטח יגיע לדרגה הגבוהה הזו, כדבריו.

זו הדרגה הגבוהה ביותר שאליה יכול לשאוף יצירה, וזו הדרגה שאליה חותר מנא רד כאשר הוא כותב את דון קיחוטה. ככל הנראה זו גם הדרגה שאליה שאף בורחס עצמו כאשר הוא כותב את סיפוריו. נשמע שוב את דבריו בהקשר הזה :

כאשר אתה קורא את "סיפורי אלף לילה ולילה"—אתה מקבל על עצמך את אמונת האיסלם. אתה מקבל על עצמך גם את האגדות שנטוו במשך הדורות כאילו היו פרי עטו של מחבר יחיד, או יותר נכון, כאילו לא נכתבו על ידי מחבר כלשהו. ולמעשה, יש להם, ובו בזמן אין להם, מחבר. שהרי יצירה כה מעובדת, כה משוייפת על ידי הדורות אינה שייכת כבר לאיש. במקרה של קפקא, יש להניח שאגדות אלה הם חלק מזכרון האנושות. ויכול היה לקרות להם מה שיכול היה לקרות גם ל "דון קיחוטה" : יכלו כל העותקים של "דון קיחוטה" להיעלם, במקור הספרדי או בתרגומו, יכלו כולם להיעלם, אך דמותו של הקיחוטה הינה כבר חלק מזכרון האנושות... גם יצירתו של קפקא היא כבר חלק מזכרון האנושות.

גם יצירתו של בורחס, כפי שאנו קוראים אותה היום, הולכת והופכת עם הזמן לחלק מזכרון האנושות, או ליתר דיוק, של חלק מסויים של מה שניתן אולי לכנות היום התרבות האנושית. כשבידו דגם מגובש של מה ייחשב לסופר קלאסי, ובמיוחד של מה ייחשב ליצירה קלאסית, בורחס ניסה בכתבתו, ללא ספק, לכתוב יצירה שתחשב לקלאסית על ידי קוראיו.